

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **А.В. Тимофесенко**

«Репрезентація образу Японії в європейському кінематографі

другої пол. XX ст. — поч. XXI ст.»,

що подана на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури

Репрезентація образу Японії в європейському кінематографі другої пол. XX ст. — поч. XXI ст. є складним процесом, що фіксує відносини між образом однієї культури у свідомості представників іншої. Сучасні національні культури високо диференційовані, динамічні і очевидно «різноспрямовані». Світовий культурний простір є досить складним суперечливим процесом, який дослідники називають по-різному: «глокалізацією» (глобальне в локальному, локальне в глобальному), «гібридизацією», «креолізацією» культури, тому що будь-яка культурна взаємодія чи то на «мікрорівні», чи «макрорівні», залишаючи відбитки (в нашому випадку мова може йти про культурні форми) на всіх учасниках культурного діалогу, культурного зіткнення або навіть «культурних війн».

Глобальні трансформації спричиняють за собою наслідки, що важко прогнозуються. Однак, відвертість світового культурного простору не повинна викликати у нас свого роду «культурну агорафобію», тобто, страх поглинання іншими культурами і невідвратною культурною асиміляції. В японській культурі закладений величезний потенціал, оскільки нарівні з тисячолітніми етичними і естетичними традиціями є також і найвищого рівня креативні інновації, прикладом чого є феномен «образу Японії у європейському кінематографі». У теперішній час, коли «швидкість культури» постійно зростає, що відзначають такі західні теоретики культури як Поль Вірільйо (Virilio), Джон Уррі (Urry), Джон Томлінсон (Tomlinson) необхідно прагнути діяти «на випередження», в економіці, технологіях, освіті і звичайно ж в культурі. Саме в цьому випереджальному потенціалі образ японської культури і повинен зіграти свою позитивну роль.

Образ Японії в європейському кінематографі постає як особливий світоглядний образ і дозволяє глибше зрозуміти єдність та суперечність новацій і традицій. Відтак Тимофеєнко А.В. визначила, що «для європейських кінострічок характерне відображення Японії як країни над-традиційної і над-сучасної» (с. 222). Відродження культури це не тільки (і не стільки) консервація виключно етнічних традицій, а могутній сплав досягнень, які нагромаджувалися століттями і досі живі не тільки в літописах, мемуарах, спогадах, але і в продовженні живої традиції в сучасних медіа, а саме в кінематографі. Дослідження образу Японії в європейському ігровому кіно відбувається за двома напрямками. У першому випадку спостерігається аналіз образу Японії в контексті не тільки європейського, але й американського кінематографу, що зменшує акцентуацію уваги власне на європейському сприйнятті Японії. Згідно з другою тенденцією, у більшості публікацій, присвячених європейському розумінню японської культури, предметом дослідження виступають окремі кінематографічні тексти видатних кінорежисерів. Утім основну увагу дослідники приділяють особливостям режисерського стилю та проблемам, що порушують автори, не приділяючи увагу репрезентації образу Японії. Дисертантка чудово поєднуючи ці напрями, є не тільки теоретиком-культурологом і дослідником сучасного кінематографа, але також продовжує реалізовувати художні ідеї і використовує образну експресію японської культури.

Тимофеєнко А.В. використовує в своїй науковій праці не тільки теоретичні роботи філософів, мистецтвознавців, культурологів, але і спирається на значний об'ємний список фільмографії. У дослідженні зроблено аналітичний огляд і систематизацію наукового доробку попередників в окресленій темі та обґрунтовано кінематографічні тексти як джерела культурологічного дослідження, їхніх особливостей і соціокультурного значення. У науковій роботі творчо використаний комплекс методів, в основу якого покладено культурологічний підхід, що у поєднанні з історико-культурним, імагологічним, семіотичним, структурно-функціональним, герменевтичним, компаративістським дав можливість якісному аналізу культурно-мистецької репрезентації образу Японії як багатоскладового явища культури. Для вирішення завдань дисертаційного дослідження долучені як

загальні, так і конкретно-наукові методів, зокрема: систематизації та типологізації, аналізу і синтезу, узагальнення, моделювання, термінологічного аналізу.

Вагомим у дослідженні Тимофеєнко А. В. є очевидна новизна теми, що в свою чергу і обумовлює інноваційний характер постановки проблеми, оригінальну тематизацію предмета, що вивчається, створення відповідного понятійного апарату дисертації. Авторка вперше систематизувала фахову літературу, присвячену «образу Японії» в європейському кінематографі, визначила основні підходи до означеної проблематики, простежила еволюцію кінематографічних репрезентацій образу Японії від другої половини ХХ і до початку ХХІ ст., визначила особливості кінематографічних імаготипів «живописна країна» і «жовта небезпека», їх сюжетні комплекси, структурні елементи й трансформацію, виявила вплив японської культурної політики «м'якої сили» на зміну рецептивної парадигми Японії на Заході та її прояви у творчості таких видатних режисерів, як П. Гріневей, Д. Джармуш, Д. Дьоррі, А. Корно, Ж. Кравчик, С. Ліберські, О. Сокуров, та ін. Дисертантка справилася з цим основним завданням, залучаючи роботи фахівців із мистецтвознавства, естетики, філософії мистецтва, психології.

Культурологічний дискурс в Україні знаходиться на етапі дисциплінарного, тематичного, методологічного і концептуально-термінологічного становлення, тому і дослідження феномена японської культури в європейському кінематографі, будучи міждисциплінарним, вимагав широкої ерудиції і певної методологічної свободи, що в повній мірі використала Тимофеєнко А.В. Ще на одну об'єктивну трудність теми вказує сама дослідниця «Утім основну увагу дослідники приділяють особливостям режисерського стилю та проблемам, що порушують автори, не приділяючи увагу репрезентації образу Японії» (с. 40).

Аналізуючи дисертаційну роботу, у першу чергу, слід відзначити чітке формулювання автором проблемних «вузлів» дослідження, про що свідчить архітектоніка праці. Основна частини дисертації містить такі структурні елементи: вступ, чотири розділи та висновки.

У **Вступі** обґрунтована актуальність теми дисертації, визначені мета, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення роботи.

Сильним боком дисертації є методологія дослідження, що сформульована у **Першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження». Автор робить аналітичний огляд і систематизацію наукового доробку попередників щодо теми роботи, обґрунтовує кінематографічні тексти як джерела культурологічного дослідження, їх особливості і соціокультурне значення. У цьому розділі означено використання комплексу методів та уточняється термінологічно-категоріальний апарат.

У **Другому розділі** «Образ Японії в європейському кінематографі після другої світової війни 1945-1970 роки» визначено основні культурно-історичні чинники формування образу Японії, що домінували в конкретні історичні періоди: 1945–1955 рр. - повоєнний (переосмислення травматичного досвіду і нового геополітичного устрою); 1956–1970 рр. - політичний (укладання дипломатичних відносин Японії з європейськими країнами під впливом політичного курсу США); 1971–1994 рр. - економічний (становлення Японії як одного зі світових лідерів, що набуло відбиття в інтенсивному розвитку економічних відносин, а також діяльності «Японського фонду»); 1994–2015 рр. - культурно-глобалізаційний (активна культурна політика Японії, результатом якої стало поширення позитивного образу країни у всіх галузях масової культури Заходу).

У той же час у цьому розділі роботи виявлене переобтяження історичними фактами та їх перевага над аналізом саме образу Японії в європейському кінематографі, наявні деякі дискусійні, на мій погляд, твердження.

Третім розділом «Трансформація образу Японії в європейському художньому кіно: 1971-1994 років» встановлено, що найбільшого поширення у кінематографі тема японської культури набуває з 1990-х рр. з розвитком культурно-глобалізаційних процесів. Автор аналізує особливості міжнародних відносин Японії із європейськими країнами і робить висновок, що основні

імаготипи в кінострічках вказаного періоду свідчить про становлення країни як світового лідера, що зумовлює зацікавленість японською культурною традицією в кінематографі. З'ясовується, що для європейських кінострічок характерне відображення Японії як країни над-традиційної і над-сучасної. Виявлено, що найяскравішим репрезентантом над-традиційної Японії є Кіото. Виокремлено основні структурні елементи образу над-традиційної культури: мистецтво (через образи ікебани, театру кабукі, танцю, гри на кото, каліграфію), релігію та філософію (через теми самурайського та чернецького служіння). Приділена увага характерним рисам над-сучасної Японії, зображення її надзвичайно урбаністичною, технологічною. Цьому відповідають й ритмозвукові характеристики. У роботі досліджується і поступова трансформація жіночих персонажів кінематографу, яка зумовлена зміною соціального статусу японських жінок у суспільстві.

Оцінюючи дисертаційну роботу, слід зазначити, що поставлені дослідницькі завдання нею вирішено: проаналізована фахова література та окреслений стан вивчення обраної теми, визначені основні історико-культурні чинники формування образу Японії на Заході, охарактеризований вплив японського кінематографу на формування образу Японії в європейських кінострічках, виявлені основні імаготипи образу Японії у європейському кінематографі та їх структурні елементи, простежена трансформацію імаготипів в історичній ретроспективі, окреслені особливості європейської рецепції. Чітка структура роботи, логіка викладання матеріалу, вільне володіння літературною українською мовою допомогли автору дисертаційного дослідження розкрити поставлені завдання. Авторські публікації та автореферат повністю відбивають основний зміст дисертації, а її ідеї оприлюднені на наукових численних міжнародних наукових конференціях.

Відзначається позитивним, що авторка своєю працею досягла позитивних результатів в удосконаленні історіографії японської художньої культури, визначила та запропонувала нові концептуальні підходи щодо впливу японського кінематографу на формування образу Японії в європейських кінострічках та

типології характерних японських персонажів у європейському кінематографі, принципів їх репрезента, що формують образ Японії як країни з унікальною історією і культурною традицією.

Робота має і подальшу перспективу, а саме дослідження принципів культурно-мистецької репрезентації образу Японії в інших видах сучасного мистецтва; подальше вивчення потенціалу імагологічного методу дослідження кінематографічних текстів; розроблення теоретичних засад стратегії «м'якої сили» у межах культурної політики України тощо.

Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни обстоюваних у роботі наукових положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів та майбутніх перспектив, можна стверджувати, що кваліфікаційна наукова праця Тимофеєнко Аліни Вадимівни «Репрезентація образу Японії в європейському кінематографі другої половини ХХ ст. - поч. ХХІ ст. є самостійним, завершеним, концептуально-цілісним дослідженням. Дисертаційна робота відповідає усім вимогам МОН України до кандидатських дисертацій, а її автор Тимофеева Аліна Вадимівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури в галузі знань - культурологія.

Офіційний опонент:

кандидат культурології, доцент

кафедри культурології та мистецтвознавства

Одеського національного політехнічного

університету

О. П. Щокіна

